

Mitől „valódi” a nemzeti konzultáció?

Kovács János
vezető elemző

Talán érdemes azzal kezdenünk, mi is az a „nemzeti konzultáció”, és milyen szerep juthat neki egy képviseleti demokráciában. A kérdést – a magyar kontextusnál maradva – két irányból is megközelíthetjük. Tekinthetünk a nemzeti konzultációkra egy politikai terméknek, aminek lényege, célja a kommunikáció és marketing szempontrendszerével ragadható meg (ez a negatív olvasat), de olyan társadalmi interakciónak is tarthatjuk, ami optimális esetben vitákat generál, formálja a társadalmi diskurzust (annak tartalmát, módját, stílusát), megszólít, mobilizál, lehetőséget nyújt a vélemények becsatornázására – csökkentve a távolságot a pártok, a képviseleti intézmények és a választók között (ez a pozitív olvasat). A választópolgárok – bármennyire is fásultak vagy kiábrándultak a politikából – igénylik a közvetlen beleszólás lehetőségét a társadalom nagy, közös ügyeinek alakításába.

Az ún. lebegő pártrendszer, a magyar politika kínálatorientált jellege, a civil társadalom és a részvételi politikai kultúra gyengeségei, a magas fokú politikai apátia még inkább felértékelik a társadalmi párbeszédre alkalmat, platformot kínáló kezdeményezéseket, csakúgy, mint a közvetlen demokrácia alkotmányos eszközeit (így a népszavazás jogintézményét). Miként azonban a jogalkotás folyamán a valódi társadalmi egyeztetés gyakran elsikkad, korlátosságát pedig aligha kell bizonygatni, úgy a konzultatív jellegű akciók is gyakran kimerülnek egyoldalú, hangzatos lózungokban, irányított kérdésekben. Egy valódi nemzeti konzultáció ígéret, lehetőség arra, hogy a politikaformáló a döntéseibe, programjába beépítse az aktív választók közvetlen visszajelzéseit, vagy erősítse az általa képviselt álláspont legitimitását.

Ellenzéki vagy kormányzati szerepből kezdeményezve más-más eszközként tekinthetünk a nemzeti konzultációra. Az ellenzéki pozícióból indított konzultációk főként a felkészülés, az alternatívaállítás, a párbeszéd, a konszenzuális cselekvés megjelenítését célozzák (gyakran kihasználva a regnáló kormányzattal szembeni proteszthangulatot). Egyúttal úgy is tekinthetünk ezekre a kezdeményezésekre, mint egyfajta kompenzációs eszközre, amivel stabil kormánypárti többség és kevésbé konszenzusorientált (esetleg kifejezetten konfrontatív) kormányzás esetén az ellenzék a szűk parlamentáris lehetőségeken túllépve, új plénumot teremtve igyekszik értékelésre, ítéletalkotásra, cselekvésre ösztönözni a választókat, valamint megnyerni a civil társadalom egy részének támogatását. Ebben az olvasatban minden, a választókat közvetlen beleszólásra készítő kezdeményezés – nem függetleníthetően annak kifutásától – rés a „pártokrácia” pajzsán. Mivel Magyarországon a kormány tevékenységének, a kormányzás

minőségének megítélése szorosan összefonódik a politikai rendszert értékelő állampolgári viszonytal (valamint az elitellenességgel), így erős proteszthangulat idején egy anti-establishment párt hitelesebben élhet efféle akciókkal. A kormányzati pozícióból indított konzultációk alapvetően kétfajta célt szolgálhatnak: lehetnek döntően politikai kommunikációs termékek, amelyek a kormányzati sikereket, illetve a kormánypártok tevékenységét magyarázzák, népszerűsítik (exponálva a populárisabb elemeket), de előállhat olyan helyzet is, amikor a kormányzó erők egy adott döntést, álláspontot kívánnak legitimálni. Ez a lehetőség leginkább akkor kerül elő, ha a politikai, vagy a kormányzati stabilitás hiányzik, esetleg egy külső szereplővel (pl. EU-intézmények) szemben kíván erőt felmutatni a kormány. Természetesen nemzeti konzultációt más esetekben, eltérő motivációval is lehet vezényelni, ugyanakkor általánosságban elmondható, hogy egy konfliktusos politikai kultúrával és konfrontatív elitviselkedéssel jellemezhető képviseleti demokráciában a nemzeti konzultáció funkcióját tekintve – még ha a számok mást is mutatnak – inkább ellenzéki műfaj. Az erős mandátummal, stabil parlamenti többséggel rendelkező kormánynak kevésbé érdeke hasonló akciók meghirdetése, nem úgy az ellenzéki pártoknak, akik számára politikailag hasznos lehetőség, ha a többségi népakaratra támaszkodhatnak a parlamenti többséggel szemben.

Felmerül a kérdés: „mitől valódi” egy nemzeti konzultáció? Egyáltalán mikor nevezhető egy konzultáció sikeresnek? A „valódiság” elsősorban tartalmi kérdés, mégsem feltétlenül a módszertani szempontok élveznek elsőbbséget. Fontos megkülönböztetni a nemzeti konzultációs kérdéseket a közvélemény-kutatások során alkalmazott mintavételtől, mivel más műfajról van szó, így a vezérlő szempontok is eltérőek. Ami viszont fontos (volna), hogy a konzultációs kérdések valódi, társadalmi szinten releváns ügyeket érintsenek, a politika számára tényleges visszacsatolásként hassanak a kérdésekre adott válaszok (emiatt mégiscsak érdemes a közvélemény-kutatások objektivitást erősítő szempontjait figyelembe venni), továbbá – és ez már a sikeresség kritériuma – élénk társadalmi diskurzust generáljanak – formálva a metapolitikát, s előirányozva a megoldás irányába ható tényleges politikai cselekvést. Kritikus pont, hogy a közvélemény valós beleszólási lehetőséget lát-e egy ilyen formalizált interakcióban, mert ez alapvetően befolyásolja a részvételi (kitöltési és visszaküldési) hajlandóságot, ezáltal a konzultáció sikerességét.

Bár a Nemzeti Konzultációt a harmadik Orbán-kormány alatt intézményesítették (a 2015 októberében felállított Miniszterelnöki Kabinetiroda szervezetén belül működik a Nemzeti Konzultációs Központ), története egészen 2005-ig nyúlik vissza, amikor a Fidesz – még ellenzékben – először kezdeményezett konzultációt, hangsúlyozva, hogy a 2006-os országgyűlési választásokra a polgárokkal való párbeszéd során nyert tapasztalatokra építve készítik el programjukat. A Fidesz 2010-es újbóli kormányra kerülését követően öt alkalommal is

konzultált a választópolgárokkal (olyan témákban, mint a nyugdíjak, munkavállalás és szociális intézkedések, az új alaptörvényről feltett kérdések, az ún. szociális konzultáció és a gazdasági jellegű konzultáció, valamint a migráció, bevándorlás és terrorizmus kérdése). Tartalmi szempontból viszont egyre kiüresedettebbé váltak ezek az akciók, és a visszaküldött kérdőívek feldolgozását követően nyilvánosságra hozott eredmények (az értékelés módszertana sem kellőképpen tisztázott) is azt mutatják: a kezdeményező célja nem valódi „input” szerzésére irányult, sokkal inkább egy politikai kommunikációs eszközt láthatunk a konzultációkban. Miként a „Polgári Magyarország” hívószava egy kormányközeli elemző szerint politikai terméké vált, úgy a Fideszes „nemzeti konzultáció” brand-jellegűvé, marketingtermékké silányult. Persze, nem volna szakmailag korrekt azt állítani, hogy az efféle cselekvésnek ne volna politikai kommunikációs éle, ne lehetne rá egyfajta kampányeszközként tekinteni, mindazonáltal minden műfajban vannak kritériumok, a „konzultáció” fogalma pedig érdemi párbeszédet feltételez.

Kihívást jelenthet a Fidesz számára, hogy évadnyitó beszédében a Jobbik elnöke „valódi nemzeti konzultációt” hirdetett három olyan területen, amelyek neuralgikus pontnak számítanak a kormány működése, szakpolitikai tevékenységei vonatkozásában. Az egészségügy és az oktatásügy témakörében feltett kérdések minden bizonnyal reflektálnak majd azon választói igényekre és ágazati problémákra, melyek a szakma, az érintettek bevonásával kidolgozott és végrehajtott, valódi reformokat, biztonságos egészségügyi ellátást, jól működő oktatási rendszert fogalmaznak meg elvárásként. Az oktatás területén mi sem jelzi jobban a fennálló állapotok tarthatatlanságát, mint az, hogy a személycserékkel és a megígért intézményi átalakítással a kormány maga ismerte el az eddigi, központosított struktúra működésképtelenségét (még ha az előirányzott lépések egyelőre nem is bizonyultak elegendőnek a pedagógusok és diákok meggyőzéséhez). A 2010 óta eltelt időszakban a kormány elmulasztott átfogó ágazati reformot végrehajtani az egészségügyben, amit az ellátórendszer aggasztó állapota, a szakdolgozók kedvezőtlen helyzete, elvándorlása, a kórházi adósságállomány újratermelődése, a hosszú várólisták, a prevenció kérdésének fájó elhanyagolása, s mindennek hatásaként a továbbra is riasztó népegészségügyi adatok mutatnak. Nem túlzás azt állítani, hogy a korrupció immár intézményesített formában, alig leplezetlenül folyik, a közpénzekkel való felelős gazdálkodás ígérete a múlté. Eközben a migrációs válság és a terrorfenyegetettség (melyek ugyan valós problémák) elvonják a figyelmet a kormányzás szakpolitikai kudarcairól (erre a kormány kommunikációs stratégiát és épít). Épp ezért egy érdemi párbeszédet, esetleg építő jellegű vitákat generáló kezdeményezés – ami optimális esetben megfelel a „valódiság” által támasztott elvárásoknak is – alkalmas lehet arra, hogy nagyobb hangsúllyal jelenjenek meg a közbeszédben azok a közös ügyek, melyek alapvetően befolyásolják a magyar társadalom életminőségét, társadalmi közérzetét, kilátásait.